

Figur 1. Kustlabbens luftakrobatik är i en klass för sig, och labbarna kan också kvidande spela skadade för att locka bort folk från häckningsskären. På Strömmingsbådan i Bergö skärgård är labbarna dock ganska vana vid människor. Juli 2019. Foto: Johan Ulfvens.

Kustlabben i Kvarkens skärgård – ett 40-årsperspektiv

HANS R. HÄSTBACKA & JOHAN ULFVENS

En solig och lugn julidag är alltid som gjord för en båtutfärd i den fantastiska skärgården i Kvarken. Det har vi två skärgårdsentusiaster tagit vara på under en lång följd av år och alltid njutit lika mycket. Våra gemensamma båtfärder inleddes i bör-

Figur 2. Hans Håstbacka ringmärker en labbunge. Molpe skärgård, juli 2017. Foto: Johan Ulfvens.

jan av 1980-talet och fortsätter än i denna dag bara tiden medger. Med ett 40 år långt perspektiv på skärgården har vi minsann sett i detalj hur både flora och fauna förändrats, ibland till det bättre, men ofta till det sämre.

Ett särskilt intresse har vi haft för den lite speciella fågeln kustlabbb, som är känd för sin vana att stjäla mat av andra fåglar, framför allt av tärnor och måsar, men också av tobisgrisslor och tordmular. Den för ett kleptoparasitiskt liv och har inte alltid varit väl sedd av skärgårdsborna. Tänka sig en skärgårdsfågel som är så lat och omoralisk att den inte ids skaffa mat själv...

I början av vår bana som skärgårdsbiologer hakade vi på Olavi Hildéns undersökningar och presterade en liten kartering av kustlabbens färgfaser i Kvarkens skärgård (Ulfvens m.fl. 1989). De vuxna labbarnas utseende varierar nämligen så att en stor del av dem är mörkt chokladbruna, en mindre del har en intermediär teckning med vanligen ljus krage och en liten del är ljusa med nästan vit mage och ljus nacke. I arktiska områden är nästan alla kustlabbar ljusa, medan omkring 95 % av labbarna i Östersjön är mörka eller intermediärt färgade. När vi jämförde Hildéns taxeringar från slutet av 1950-talet och början av 1970-talet med vår egen inventering från 1987 fanns det ingen märkbar skillnad i andelen mörka, intermediära och ljusa labbar.

Dagsläget i fråga om färgfaserna är inte känt, men det är klart att de ljusa labbarna är fåtaliga och utgör bara några procent av beståndet. Förekomsten av sådana ljusa labbar gör det dock möjligt att känna igen en del av labbparen år efter år utan att man behöver fånga eller märka dem.

Olavi Hildén var också med på ett hörn när vi gjorde en systematisk uppföljning

av en inventering på ett antal fågelskär, från Kristinestad i söder till Oravais i norr (Ulfvens m.fl. 1988; se också Hildén m.fl. 1995, Hästbacka 1985). För kustlabbens del visade det sig att beståndet ökat tydligt, från 23 par till 76 par (från 23 till 62 par på områden med jämförbara data), d.v.s. mer än en fördubbling under en tidsperiod på ca 30 år. I genomsnitt hade antalet labbpar ökat i alla undersökta delområden, allra mest i Bergö skärgård där antalet noterade par hade fyrdubblats.

I övrigt har kontakterna med den speciella fågelns mest skett för vårt höga nöjes skull och med tanke på en småskalig ringmärkning av labbungen. Vi har t.ex. inte följt upp data från Rönnskären och Norrskär, även om vi rört oss också där. I Bergö skärgård var vi rätt aktiva exkurrenser på 1980-talet och en bit in på 1990-talet, men har inte efter det systematiskt besökt labbskären i området, även om ett par av de mest spektakulära labbtillhållen finns just här, nämligen på och kring fyrholmen Strömmingsbådan. Däremot har vi aktivt rört oss nästan varje år på labbskären mellan Kaldonskär i Närpes och Molpegrunden i Korsnäs, och även om vi inte gjort ingående taxeringar har vi en ganska god uppfattning om hur beståndet av kustlabbar har förändrats sedan början av 1980-talet.

I Kaldonskärs klippiga skärgård i Nämptä, inklusive en räcka holmar och skär i närheten av fastlandet, häckade under många år åtta par labbar. I dag finns bara två par kvar. En liknande nedgång bland de andra skärgårdsfågeln har skett samtidigt. Den tidigare så fågelrika arkipelagen har blivit rätt fågelfattig, samtidigt som labbarnas ägg och ungar allt oftare blir uppätta av predatorer.

I nordligaste Nämptä och sydligaste Norrtä, från Svartgrynnan i söder till Märigrund i nordväst, har antalet labbpar minskat från sju till tre. Ett av paren brukar få en eller två ungar på vingarna varje sommar, de två andra paren mera sällan någon flygg unge.

För labbarna norr om Grytskär är läget bättre. Här har sex par häckat i många års tid och här finns även i dag sex par labbar. Tre par häckar på de små och isolerade Brottgrynnorna och brukar normalt lyckas med sin häckning varje sommar.

Gåshällan med sin naturstation, tidigare lotsstation och välhållen gästhamn har tidigare hyst två par labbar. I dag finns ett par kvar, och det paret får en unge på vingarna vart tredje år, om allt går väl. Minken är bofast på Gåshällan, och vill mårhundens simma från Grytskär är simsträckan helt överkomlig.

De två labbparen i Tjöby en bit längre norrut har gott om måsar och tärnor att parasitera på, men minst det ena paret får sina ägg eller ungar bortrövade varje sommar av mårhund eller trana.

I vattnen utanför Blaxnäs och Harrström finns i och för sig potential för en liten labbförekomst, men under den tid vi kan överblicka har där funnits endast ett häckande labbpar som är borta idag.

I Korsnäs kyrkby däremot etablerade sig först ett antal nya labbpar, glädjande nog, men under de senaste åren har alla dessa par försvunnit. Närmare bestämt är det fem labbpar som inte mera hittas på de grynnor där de höll till i många års tid. Allmänt taget hade de det väl ställt genom att de från sina utkiksstenar kunde överblicka vida fjärdar där fiskande tärnor och måsar flög av och an. Det var bara att kasta sig på vingarna en stund så var middagen fixad.

Lika sorgligt är det i Molpe skärgård, där det tidigare fanns ett tiotal labbpar på både uddar av större skärgårdsland och på små grynnor. När vi senast ”skannade” av området i början av juli 2022 var det sällsynt tyst på grynnorna, och även om vi såg ett par tre labbar kunde vi inte konstatera en enda häckning. En radikal antalsminskning, med andra ord.

Summa summarum har det skett en markant nedgång i antalet labbpar i vårt huvudsakliga undersökningsområde, som alltså sträcker sig från Kaldonskärr till Molpegrunden. Beståndet var starkast i mitten och slutet av 1990-talet med ca 40 häckande par, men har under de senaste åren minskat till drygt 10 par. Samtidigt har antalet labbungar som vi ringmärkt minskat i ännu högre grad. I stället för 10–15 ringmärkta labbungar per sommar blir det nu 0–5 ringmärkta ungar. Vi torde hitta tryckande labbungar bland stenar och grästuvor på häckningsskären lika bra som tidigare, även om vi blivit lite äldre.

Den här utvecklingen är inte helt i linje med de inventeringar som gjorts på nationell nivå. Det totala beståndet i Finland bedöms vara livskraftigt med 500–600 par, och av fågelatlasen för åren 2006–2010 framgår att det skett en mindre bestandsökning sedan slutet av 1990-talet. Antalet häckande labbpar tycks ha ökat framför allt i delar av Skärgårdshavet och Bottenviken (Valkama m.fl. 2011). Den nyaste fågelatlasen, som slutförs först år 2025, visar att utbredningsområdet inte förändrats märkbart jämfört med tidigare inventeringar. Det finns numera häckande labbar i stort sett i hela kustområdet från västra Finska viken till nordligaste delen av Bottenviken (Lintuatlas 4).

Vad är det som hänt här i Kvarken? Till att börja med är det klart att den förföljelse av kustlabben som tidigare tog sig uttryck i att skärgårdsbor helt sonika riktade hagelbössan mot arten i fråga eller förstörde bon och ungar är så gott som borta. Kustlabben må vara ”omoralisk” med mänskliga mått mätt, men *so what*, den

Figur 3. Kustlabbens sittstenar är lätta att känna igen i och med att toppen oftast är kraftigt vitkalkad. Mörkbrun färgfas på Truthällan i Kalax i Närpes skärgård, juli 2014. Foto : Hans R. Hästbacka.

agerar bara i enlighet med sina naturliga förutsättningar. Det är dock ett faktum att mänsklig närvaro i skärgården i viss mån inverkar negativt på kustlabben genom att häckande par kan bli störda av besökare på fågelskären. En tredjedel av labbparen häckar på skär med sommar- eller fiskarstugor (Ulfvens & Hästbacka 1988), och det

Figur 4. Labbungarna trycker på marken bland stenar och grästuvor. De söker inte skydd genom att simma ut på vattnet och är därmed speciellt utsatta för fyrfota predatorer. Till särdragen hör ljusblå fötter. Molpe skärgård, juli 2018. Foto: Johan Ulfvens.

innebär att labbarnas ruvning kan påverkas negativt, direkt eller indirekt, om fåglarna inte är speciellt anpassningsbara och vänjer sig vid människor (vilket de i någon mån tycks kunna göra).

Vi kan alltså utgå från att dödligheten bland vuxna labbar under häckningstiden minskat ganska mycket jämfört med läget för några decennier sedan. Men häckningsresultatet, och därmed även på sikt rekryteringen av nya labbar till beståndet, påverkas av allt att döma negativt av flera olika faktorer, inte bara genom direkt störning.

Allra viktigast med tanke på ungproduktionen tycks vara förekomsten av mink, mårhund och räv. Efter en ordentlig isvinter är det trist att märka att fyrfota predatorer tagit sig ända ut till en del av ytterskären och att kolonier på över hundra par fiskmåsar och silvertärnar försvunnit som över en natt. T.ex. på Kaldonskär är det lätt

för fyrfota predatorer att på vårvintern ta sig ut till skären då skärgården är isbunden. Mink, mårdhund och räv kan under den isfria tiden simma från ett skärgårdsland till ett annat.

Däremot inverkar de fyrfota predatorerna knappast direkt på de labbpar som häckar på isolerade små skär med en areal på ett par ar eller ännu mindre. De nämnda däggdjuren kan inte komma till rätta på sådana småskär, men i stället finns det en annan invånare i skärgården som på sådana ställen gör livet surt för labbarna, nämligen tranan. Det finns numera i vårt område häckande tranor på många större holmar, även i anslutning till labbarnas ytterskär, och dessa tranor besöker kobbar och skär där de söker efter mat och plockar i sig både ägg och ungar. Det är kanske inte hundra procentigt säkert att det finns ett orsakssamband mellan förekomsten av trana och misslyckad häckning hos kustlabben, men när man på ett litet labbskär ser tranans fotspår kring stränderna och skäret är tomt på labbungar kan man gissa sig till vad som hänt.

Havsörn, korp och kråka är också några arter som kan inverka negativt på labbens häckningsresultat. Särskilt de två först nämnda har förmågan att formligen dammsuga vissa skär på ägg och ungar, medan kråkor i regel hålls på avstånd i och med labbparets ettriga luftförsvar. I några fall har till och med myror setts göra livet surt för labbungar och anses rent av ha dödat sådana nykläckta ungar.

Helt klart är att de mest isolerade ytterskären är tryggast som häckningsplatser för labben liksom för andra skärgårdsfåglar. Hit kommer varken mink, mårdhund eller räv. Så är fallet på skären norr om Grytskär, men även på de fina fågelskären som ligger längst ute i Bergö skärgård, d.v.s. fyrlandet Strömmingsbådan och ett par närliggande ytterskär, som hyser ett rikt fågelliv inklusive labbar.

En viktig faktor tycks vara gråtrutens ökande förekomst i vårt område. Tidigare fanns det i huvudsak solitära gråtrutspar, men numera finns det på många ställen kolonier med tiotals gråtrutspar. Erfarenheten visar att gråtruten och kustlabben inte drar jämnt. Där den ena ökar i antal får den andra lov att ge vika, vilket klart syns i det faktum att de häckande labbarna försvunnit från sådana skär där gråtrutarna ökat märkbart i antal.

En ny negativ faktor tycks vara klimatförändringen. Under flera av de senaste somrarna har det förekommit regelrätta värmeböljor i Kvarnen, och det är inte alltid till fördel för sådana fågelarter som häckar på exponerade skär med låg växtlighet. I ett par fall har vi efter sådana perioder med sol och hetta hittat labbungar som troligen dött i solgasset. Det artspecifika beteendet är inte till fördel för ungarna i

Figur 5. Kustlabbens färgfaser gör att en del av de häckande paren går att känna igen från år till år utan att man fångar och märker dem. Den här fågeln på Truthällan i Kalax i Närpes skärgård hör till den intermediära färgfasen. Vi ringmärkte den som unge i Bergö skärgård 2.7.1992, 64 kilometer norr om Truthällan. Juli 2014. Foto : Hans R. Hästbacka.

och med att de trycker på marken och inte alltid söker sig till skugga vid stenar och buskar – på lågvuxna och steniga skär finns det inte heller skuggiga platser att tillgå. Föräldrafåglarna skyddar inte ungarna mot hettan.

Varierande väder under häckningstiden har också en annan sida, nämligen stormar och lågtryck som gör att havsvattennivån stiger, vilket kan resultera i att mindre skär översvämmas och labbaras bon förstörs.

Som alltid när man försöker bedöma orsakerna till en arts tillbakagång finns det många osäkerhetsfaktorer som är svåra att kvantifiera, i den mån som man alls kan identifiera dem. Av det ovan sagda framgår dock att nativiteten bland labbarna i Kvarken troligen har drabbats av en nedåtgående trend, och det kan i princip räcka för att förklara minskningen av beståndet. Födounderlaget borde i princip räcka till, och även om antalet vitfåglar ställvis minskat så kan labben också försörja sig på ägg och smågnagare, låt vara att stapelfödan för ungarna är fisk. Kustlabben lever på det överflöd av lättåtkomlig fisk som talrika måsar, tärnor, grisslor och tordmular dagligen kommer med till häckningsskären.

En fråga för sig är om labbarna inte är så hemortstroga att de helt enkelt lämnat området i södra Kvarken och häckar någon annanstans i stället. Den frågan har vi inga data om, men i och med att vissa labbpar som sagt kan vara lätt igenkännliga vet vi med säkerhet att åtminstone en del av paren häckat på samma grynnor under många år. Inhemsk återfynd av ringmärkta labbar visar dessutom att kustlabben är trogen både sin hemort och sin häckningsplats (Saurola m.fl. 2013). Man kan dock anta att en del vuxna labbar överger sina invanda häckningsskär efter somrar med misslyckad häckning – vart de i så fall tar vägen är inte känt.

Men vad vet vi om dödligheten hos labbarna under vintern? Ganska litet, tyvärr, men en kvalificerad bedömning är att övervintringsmiljön varit ganska stabil under lång tid och därmed borde inte dödligheten vintertid ha ökat märkbart. Labbarna övervintrar delvis pelagiskt ute på oceanvidderna, och ringmärkningsmaterial från Finland visar att de tycks hålla till i södra Atlanten, med tyngdpunkt på vattnen mellan Brasilien och sydvästra Afrika. En del labbar flyttar också till Indiska Oceanen. I och med att övervintringsområdet är så här stort kan man knappast utgå från att någon större lokal katastrof påverkat labbarnas överlevnad. Ingen har dock undersökt om labbarna påverkas kraftigt av miljögifter under flyttningarna. Det är dock ett faktum att det kleptoparasitiska levernet kan vara en fördel i och med att övervintrande labbar inte just fastnar i fiskebragder.

I Finland har man hittills registrerat ca 270 återfynd och kontroller av ringmärkta labbar, men största delen av dessa gäller fåglar som återsetts på häckningsskär här i hemlandet. Antalet kontroller har ökat märkbart under senare år i och med att en del labbar försetts med s.k. läsringar som kan avläsas med kikare. De i utlandet återfunna eller avlästa ringarna är bara ca 20 stycken under åren 1989–2022: vanligen ett eller högst ett par återfynd med ett par års mellanrum. Någon ökning i antalet återfynd utomlands kan man alltså verkligen inte tala om.

Ringmärkningsmaterialet visar också att kustlabben hör till de mest långlivade fågelarterna i vår natur, vilket stöder antagandet att de vuxna labbarna lever i en rätt stabil miljö med liten dödlighet också vintertid. Sommaren 2022 kontrollerades i Satakunda ringarna på en labbhona som med sina drygt 35 år för närvarande innehar åldersrekordet bland fåglar som ringmärkts i Finland (Halkka 2022). Visserligen är det inte många dagars skillnad i ålder jämfört med de tidigare rekordinnehavarna, d.v.s. gråtrut och havsörn. Men den aktuella labbhonan häckade ännu 2022 och fick en unge på vingarna, strongt gjort.

Kustlabben hör till våra favoriter bland alla sevärda, vackra och intressanta skärgårdsfåglar. Varje gång man ser labben utföra sina halsbrytande manövrar när den går till attack mot en mås eller tärna får man lov att kippa efter andan: sådan luftakrobatik klarar ingen annan skärgårdsfågel av, inte ens snabbvingade rovfåglar som lärk- och pilgrimsfalk. Det är verkligen synd att det nu går så dåligt för labbarna längs kusten i svenska Österbotten, men på sikt hoppas vi förstås på att läget åtminstone kunde stabiliseras eller ännu hellre gå mot en ny renässans som på 1980-talet.

Referenser

- Halkka, A. 2022: Merikihun pitkän iän salaisuus. — Suomen Luonto 81(9): 42–43.
- Hildén, O., Ulfvens, J., Pahtamaa, T. & Hästbacka, H. 1995: Changes in the archipelago bird populations of the Finnish Quark, Gulf of Bothnia, from 1957–60 to 1990–91. — Ornis Fennica 72: 115–126.
- Hästbacka, H. 1985: Österbottniska labbar. — OA-Natur 2: 16–21.
- Lintuatlas 4 (2022–2025). — <https://tulokset.lintuatlas.fi/species/MX.27730>, webbsidan läst 10.11.2022.
- Saurola, P., Valkama, J. & Velmala, W. 2013: Suomen Rengastusatlas. Osa I. — Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. Helsinki.
- Ulfvens, J. & Hästbacka, H. 1988: On the distribution and habitat selection of the Arctic Skua *Stercorarius parasiticus* in the Finnish Quark. — Memoranda Soc. Fauna Flora Fennica 64: 73–76.
- Ulfvens, J., Hildén, O. & Hästbacka, H. 1988: Marked population increase in the Arctic Skua *Stercorarius parasiticus* in the Finnish Quark from 1957 to 1987. — Ornis Fennica 65: 86–88.
- Ulfvens, J., Hildén, O. & Hästbacka, H. 1989: Labben i Kvarken – färgfaserna år 1957–1987. — Lintumies 24: 78–80.
- Valkama, J., Vepsäläinen, V. & Lehikonen, A. 2011: Suomen III Lintuatlas. — Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö, pdf-version på nätet, läst 10.11.2022.